

Верховний
Суд

Добра совість в практиці касаційного суду

Василь Крат,
суддя Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент

12 червня 2025 року

Верховний
Суд

Крат В. І. Інтерв'ю 19.08.2021 інформаційно-аналітичному виданню «Борг.Експерт»: Гра з правочинами: за допомогою яких дій боржник намагається унеможливити повернення боргу

Жити за принципами

Українські реалії, на жаль, такі, коли щойно постає питання повернення боргу, боржник намагається оспорити кредитний договір, щоб не виконувати обов'язків, які він породив.

Якщо подивитися Цивільний кодекс УРСР 1963 року, то в ньому побачимо тільки правила соціалістичного співжиття і моральні принципи суспільства, що будує комунізм (ч. 2 ст. 5 ЦК УРСР). Ми дуже багато часу жили без принципів справедливості, розумності, добросовісності. В Дигестах, наприклад, вказувалося, що *juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* (норми закону полягають в наступному: жити чесно, не ображати інших, кожному віддавати по заслугах).

Примусити жити по принципам навряд чи можливо. Але коли виникає судовий спір, то учасники обороту мають розуміти, що всі дії піддаються оцінці (що добросовісно, а що – недобросовісно, що справедливо, а що – несправедливо).

Окрема думка судді КЦС ВС Крат В. І.
від 09.12.2024 у справі № 404/7235/22

✖ ...male enim nostro iure uti non
debemus» (Гай.1.53)
(ми не маємо погано користуватися своїм
правом)

I. Добра совість в процесуальній сфері

Сфери доброї совісті

Постанова ОП КЦС ВС від 04.11.2024 у справі № 532/1550/23

Слід розмежовувати матеріальну та процесуальну добру совість як за сферою застосування, так і наслідками.

Матеріальна добра совість регулюється, зокрема, пунктом 6 статті 3 ЦК України, а процесуальна, зокрема, статтею 44 ЦПК України.

Процесуальна добра совість

Постанова КЦС ВС від 30.05.2024 у справі № 229/7156/19

Процесуальному праву притаманний принцип процесуальної доброї совісті. Проявом принципу процесуальної доброї совісті є те, що особа (зокрема, позивач) навряд чи може висувати твердження несумісні з тією позицією, яка зайнята нею в судовому процесі, що вже відбувся.

Принцип процесуальної доброї совісті навряд чи має толерувати непостійність учасників процесу, а навпаки покликаний забезпечити послідовну поведінку учасників спору. Адже суд не є місцем для «безцеремонної процесуальної гри». Правопорядок не може допускати ситуації, за яких особа наполягає в різних судових процесах на правдивості протилежних одне одному тверджень задля просування власних інтересів.

II. Добра совість в матеріальній сфері

Що таке добросовісність?

Постанова КЦС ВС від 16.05.2018 р у справі № 449/1154/14

Добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК) - це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Що таке добросовісність?

Постанова ОП КЦС ВС від 19.02.2024 у справі № 567/3/22

Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) і дії учасників приватних правовідносин мають бути добросовісними.

Добра совість - це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення (див. постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року в справі № 390/34/17 (провадження № 61-22315сво18), постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 11 листопада 2019 року у справі № 337/474/14-ц (провадження № 61-15813сво18)).

Сфера застосування доброї совісті

Постанова ОП КЦС ВС від 19.02.2024 у справі № 567/3/22

З урахуванням того, що норми цивільного законодавства мають застосовуватися із врахуванням добросовісності, то принцип добросовісності не може бути обмежений певною сферою.

Охорона інтересів добросовісного іпотекодержателя

Постанова КЦС від 16.05.2018 у справі № 449/1154/14

Банк, як добросовісний іпотекодержатель, який поклався на дані реєстру прав на нерухомість, про те, що ОСОБА_9 був одноособовим власником житлового будинку, і тому уклав договір іпотеки.

В такій ситуації відмова у задоволенні позову про звернення стягнення на предмет іпотеки суперечить захисту інтересів добросовісного іпотекодержателя.

Добросовісність і права на нерухомість

Постанова ВП ВС від 02.11.2021 у справі № 925/1351/19

При оцінці добросовісності/недобросовісності набувача майна слід враховувати, що прилюдні торги у межах здійснення виконавчого провадження мають виступати найбезпечнішим способом набуття майна, публічна процедура реалізації якого гарантує невідворотність результатів торгів та «юридичне очищення» майна, придбаного у такий спосіб.

Добросовісний набувач не може відповідати у зв'язку із порушеннями інших осіб, допущеними в рамках процедур, спеціально призначених для запобігання шахрайства при вчиненні правочинів з нерухомим майном. Конструкція, за якої добросовісний набувач втрачає такий статус всупереч приписам статті 388 ЦК України, а, відтак, втрачає майно і сам змушений шукати способи компенсації своїх втрат, є неприйнятною та покладає на добросовісного набувача індивідуальний та надмірний тягар.

Договір дарування як фраздаторний

Постанова КЦС від 24.07.2019 в справі № 405/1820/17

Цивільно-правовий договір (в тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення (в тому числі, вироку).

Боржник (дарувальник), який відчужує майно на підставі безвідплатного договору на користь своєї матері після пред`явлення до нього позову банку про стягнення заборгованості, діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора, оскільки уклав договір дарування, який порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Договір купівлі-продажу як фраздаторний

Постанова КЦС від 07.10.2020 в справі № 755/17944/18

Договором, що вчиняється на шкору кредиторам (фраздаторним договором), може бути як оплатний, так і безоплатний договір.

Застосування конструкції «фраздаторності» при оплатному цивільно-правовому договорі має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати оплатний договір як такий, що вчинений на шкору кредитору. До таких обставин, зокрема, відноситься: момент укладення договору; контрагент з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (наприклад, родич боржника, пасинок боржника, пов'язана чи афілійована юридична особа); ціна (ринкова/неринкова), наявність/відсутність оплати ціни контрагентом боржника

Аналогічно в п. 10.38 постанови ВП ВС від 07.09.2022 у справі № 910/16579/20

Договір купівлі-продажу як фраздаторний

Постанова КЦС від 19.05.2021 у справі № 693/624/19

очевидно, що учасники цивільних відносин (сторони оспоруваних договорів купівлі-продажу) «вживали право на зло», оскільки цивільно-правовий інструментарій (оспорувані договори купівлі-продажу) використовувався учасниками для недопущення звернення стягнення на майно боржника;

встановлені судами обставини, дозволяють зробити висновок, що оспорувані договори купівлі продажу є фраздаторними, тобто вчиненими на шкоду кредитору;

до обставин, які дозволяють кваліфікувати оспорувані договори як фраздаторні відноситься: **момент вчинення договорів** (30 квітня 2016 року та 11 травня 2016 року, тобто після відкриття провадження, відмови в забезпеченні позову і до першого судового засідання в справі № 439/506/16-ц);

контрагент з яким боржник вчинив оспорувані договори (ТОВ «Автобастіон» вчинило оспорувані договори купівлі-продажу з ОСОБА_2 , який був учасником ТОВ «Автобастіон» на момент їх вчинення);

ціна в оспоруваних договорах купівлі-продажу (транспортний засіб марки DAF, модель FA 95.430, 2005 року випуску, тип ТЗ сідловий тягач - Е, чорного кольору, шасі № HOMEP_5 , за ціною, яка складає 15 000 грн; транспортний засіб марки DAF, модель FA 95.430, 2005 року випуску, тип ТЗ сідловий тягач - Е, червоного кольору, шасі № HOMEP_6 , за ціною, яка складає 100 грн; транспортний засіб марки SCHMITZ, модель SKI 24, 1999 року випуску, тип ТЗ причіп фургон ізотерм-Е, сірого кольору, шасі № HOMEP_8 , за ціною, яка складає 100 грн);

Об'єктивна добра совість

Касаційний суд Італії

IT 📖 Цікавий кейс розглядав Касаційний суд Італії про тлумачення умови попереднього договору про припинення іпотеки крізь призму добросовісності.

📝 Касаційний суд, зокрема вказав, що: об'єктивна добросовісність як критерій тлумачення договору конкретизується, зокрема, у добросовісності, тобто у тому, щоб не створювати помилкові очікування та не спекулювати на них, як і в тому, щоб не підривати розумну довіру породжену в контрагента.

Цей критерій не допускає того, щоб вдаватися до якихось витончених тлумачень буквальних виразів, що містяться в договірних умовах, які не відповідають досягнутим домовленостям сторін і надають цим виразам значення, що суперечить практичній меті або конкретній каузі домовленості

III. *Venire contra factum proprium*
як прояв доброї совісті в матеріальній сфері

Venire contra factum proprium

«Зародження» засад урахування суперечливої поведінки пов'язують із формулюванням Ульпіана (D.1.7.25):

після смерті своєї дочки, яка жила як мати сімейства, еманципована ніби законним шляхом, і померла вже після того, як склала заповіт спадкоємцям, її батькові заборонено порушувати судовий спір щодо вчиненого ним, нібито він звільнив її незаконно, оскільки свідків не було (post mortem filiae suae, quae ut mater familias quasi iure emancipata vixerat et testamento scriptis heredibus decessit, adversus factum suum, quasi non iure eam nec praesentibus testibus emancipasset, pater movere controversiam prohibetur).

З часом venire contra factum proprium була вдосконалена глосаторами та постглосаторами.

Venire contra factum proprium

Доктрина заборони суперечливої поведінки **має римське походження**. Хоча романістами зауважується, що генезис *venire contra factum proprium nemini licet* пов'язаний із римським правом, **але джерела дають можливість пов'язати її походження з правовою наукою пізнього Середньовіччя**.

Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України). Дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. В ЦК України не передбачено доктрини заборони суперечливої поведінки, хоча з урахуванням того, що вона є проявом добросовісності, то допустиме її застосування на підставі загальних засад приватного права (ст. 3 ЦК України).

Venire contra factum proprium

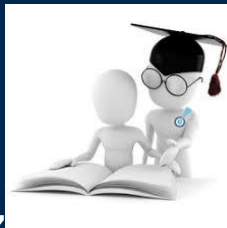
Окрема думка суддів КЦС ВС
від 22.08.2018 по справі № 596/2472/16-ц

Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), яка базується ще на римській максимі- «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці).

Доктрина *venire contra factum proprium* базується на принципі добросовісності.

Наприклад, у статті І.-1:103 Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права вказується, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.[1]

Очевидно, що наймодавець (орендодавець) скористався тим, що з різних причин власноручно не підписав договору оренди земельної ділянки. Звісно, що в такому випадку оспорювання договору оренди земельної ділянки наймодавцем (орендодавцем) суперечить його попередній поведінці (отримання плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним.

Venire contra factum proprium

Постанова ОП КЦС ВС від 10.04.2019 по справі № 390/34/17

Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), базується ще на римській максимі- «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). **В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності.** Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Очевидно, що дії позивача, який уклав 24 грудня 2013 року додаткову угоду до договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61, а згодом пред'являє позов про визнання договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним. Договір оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 є укладеним після досягнення сторонами усіх істотних умов, а це відбулося 19 листопада 2007 року за життя орендодавця і за його підписом і підстав вважати спірний договір неукладним немає.

Див. також Постанову ОП КЦС ВС від 19.02.2024 у справі № 567/3/22

Venire contra factum proprium

Постанова ВП ВС від 16.06.2020 по справі № 145/2047/16-ц

7.36. Крім того, мотивуючи підставу для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду, колегія суддів зазначила, що існує очевидна необхідність формування єдиної правозастосовчої практики щодо застосування пункту 6 статті 3 ЦК України та доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) у спорах про недійсність договору для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень.

7.37. У праві України зазначена доктрина проявляється, зокрема, у кваліфікації певних поведінкових актів (так званих конклюдентних дій) особи - сторони правочину (наприклад, прийняття оплати за товар за договором купівлі-продажу) як волевиявлення, яке свідчить про вчинення правочину, зокрема про його схвалення (див. постанову Верховного Суду України від 19 серпня 2014 року у справі №3-59гс14).

7.38. Відповідно до частини другої статті 205 ЦК України правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма, вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків. Отже, конклюдентними діями може підтверджуватися лише укладення договору в усній формі.

7.39. Між тим, статтею 18 Закону України «Про оренду землі» договір оренди набирає чинності після його державної реєстрації. Зазначена норма виключає можливість укладення спірного договору шляхом вчинення конклюдентних дій, бо такий договір не може бути зареєстрований.

7.40. Отже, враховуючи конкретні встановлені судами обставини справи, що розглядається, Велика Палата Верховного Суду не вбачає підстав для застосування доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) до правовідносин, що склалися між сторонами у цій справі.

Venire contra factum proprium

Постанова КЦС ВС від 30.07.2020 у справі № 357/7734/18

Застосування доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) є засобом для недопущення недійсності оспорюваного правочину всупереч принципу добросовісності, а не підставою для визнання його недійсним.

Venire contra factum proprium
Постанова КЦС ВС від 07.10.2020 у справі № 450/2286/16-ц

Якщо особа, яка має право на оспорення документу (наприклад, свідоцтва про право на спадщину) чи юридичного факту (зокрема, правочину, договору, рішення органу юридичної особи), висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що не буде реалізовувати своє право на оспорення, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити право на оспорення суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права.

Venire contra factum proprium
Постанова КЦС ВС від 14.12.2022 у справі № 126/2200/20

Якщо особа, яка має суб'єктивне право (наприклад, право власності), висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що відмовляється від права власності, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права.

(див. також постанову КЦС ВС від 18.01.2023 у справі № 643/20455/14-ц)

Venire contra factum proprium

Постанова ВП ВС від 25.05.2021 у справі № 461/9578/15-ц

91. Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що в постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17 (провадження № 61-22315сво18) зроблено висновок про те, що добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) - це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) ґрунтується ще на римській максимі - «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Venire contra factum proprium і кондикція
Постанова КЦС ВС від 04.08.2021 в справі № 185/446/18

Апеляційний суд не врахував, що в основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них; апеляційний суд не звернув уваги, що безпідставно набуті грошові кошти не підлягають поверненню, якщо потерпіла особа знає, що в неї відсутнє зобов'язання (відсутній обов'язок) для сплати коштів, проте здійснює таку сплату, оскільки вказана особа поводить себе суперечливо, якщо згодом вимагає повернення сплачених коштів.

Позивач, перераховуючи кошти відповідачу, які сторони спільно витрачали, знав, що між ними відсутнє зобов'язання (відсутній обов'язок), а тому поведінка позивача є суперечливою (тобто, потерпіла особа вільно і без помилки погодилася на настання не вигідних для себе наслідків). За таких обставин відсутні підстави для задоволення позовних вимог стягнення коштів в розмірі 1 200 000 грн; суд апеляційної інстанції зробив правильний висновок про відмову у задоволенні позовних вимог про стягнення коштів в розмірі 1 200 000 грн, проте помилився щодо мотивів такої відмови. Тому постанову апеляційного суду в частині відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення коштів в розмірі 1 200 000 грн належить змінити в мотивувальній частині.

(див. також постанову КЦС ВС від 11.01.2023 у справі № 548/741/21)

Venire contra factum proprium

Постанова ВП ВС від 26.10.2022 у справі № 227/3760/19-ц

! 6.37. Тобто суду необхідно встановити не просто факт використання спірного майна орендарем, а й те, чи сплачував орендар за таке використання орендодавцю та його правонаступникам і чи приймали вони таку оплату.

! 6.38. У разі якщо договір виконувався обома сторонами (зокрема, орендар користувався майном і сплачував за нього, а орендодавець приймав платежі), то кваліфікація договору як неукладеного виключається, такий договір оренди вважається укладеним та може бути оспорюваним (за відсутності законодавчих застережень про інше).

✎ 6.41. За встановленими у справі обставинами, оспорюваний договір ОСОБА_5 не підписував та, відповідно, волевиявлення щодо правочину не було, істотних умов цього договору не погоджував.

Трохи про поділ майна, запевнення та доктрину заборони суперечливої поведінки

Постанова КЦС ВС від 09.04.2025 у справі № 759/18856/19

Парламент на рівні ЦК внормував застосування конструкції запевнень сторонами договору. Вони можуть бути досить різноманітними: запевнення щодо сторони договору, осіб які діють від її імені, пов'язаних осіб; запевнення про обставини, що правову «долю» договору (зокрема, щодо переважного права, щодо згоди іншого з подружжя; запевнення стосовно майна права на яке переходять на підставі договору;

неправдивість запевнень у відносинах між сторонами договору, в якому містяться ці запевнення, може зумовлювати; (а) відшкодування стороні, яка покладалася на такі запевнення, збитків, завданих у зв'язку з неправдивістю таких запевнень; (б) настання інших наслідків передбачених договором;

законодавець не визначив правових наслідків для тієї ситуації, якщо інші суб'єкти покладаються на відповідні запевнення (зокрема, при поділі майна подружжя);

цей суд неодноразову звертав увагу, що собою представляє доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) та вказував, що поведінкою, яка суперечить добрій совісті та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них;

Трохи про поділ майна, запевнення та доктрину заборони суперечливої поведінки

Постанова КЦС ВС від 09.04.2025 у справі № 759/18856/19

Під час спорів про поділ майна подружжя **досить часто існують спроби в учасників цивільного обороту використати приватно-правовий інструментарій** для того, щоб сформувати пасив (боргів), виключити певне майно з поділу на час виникнення (існування) спору (спорів) про розірвання шлюбу, поділ спільного майна подружжя (чи жінки та чоловіка, які проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі). **Приватне право не може толерувати такі спроби учасників цивільного обороту;**

якщо пов'язані чи афілійовані особи, наприклад, родичі (мати і син), вчиняють нотаріально посвідчений договір дарування земельної ділянки в 2008 році, що містить запевнення дарувальника (мати) про те, що земельна ділянка вільна від забудов та про огляд земельної ділянки обдаровуваним (син, який на час укладення договору дарування перебував у шлюбі), під час спору в 2019 році між подружжям про поділ майна з метою виключення садового будинку, який знаходиться на земельній ділянці, з поділу, стверджують про його будівництво в 2006 році, то очевидно, що це суперечить їх попередній поведінці і дарувальник (мати, третя особа) та обдаровуваний (син, відповідач) **діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно другого із подружжя.**

Venire contra factum proprium

Постанова ОП КЦС ВС від 04.11.2024 у справі № 532/1550/23

Проявом доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) є те, що якщо особа, яка має суб'єктивне право (наприклад, право власності, право на частку в спільній власності), добровільно висловила безпосередньо або своєю поведінкою дала зрозуміти, що відмовляється від належного їй майнового права, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити суб'єктивне право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права.

У випадку, якщо особа добровільно відмовилася від видачі свідоцтва про права на частку в праві спільної сумісної власності, а у подальшому змінила своє рішення та звертається із заявою про видачу такого свідоцтва та про оспорення свідоцтва про право на спадщину, в яке включено таке майно, то така особа пов'язана своїм рішенням і не вправі його змінити згодом. Спроба особи згодом здійснити суб'єктивне право суперечитиме попередній поведінці такої особи і має призводити до припинення зазначеного права.

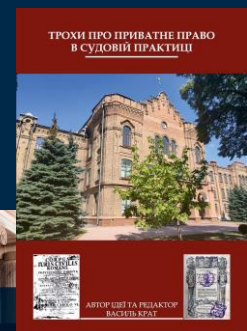
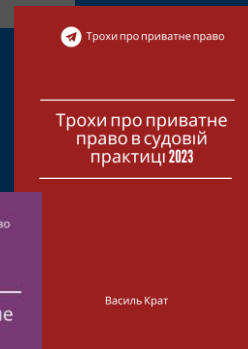
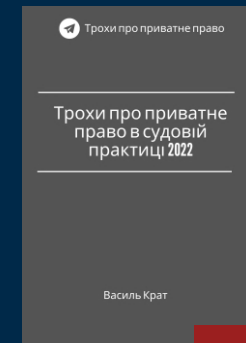
Джерела

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в соціальній мережі Facebook за 2021 рік) / Редактор та упорядник В. І. Крат. – Київ, 2021. 234 с. URL: <https://t.me/glossema/2>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2022. 444 с. URL: <https://t.me/glossema/727>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2023 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2023. 662 с. URL: <https://t.me/glossema/1451>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2024 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2024. 899 с. URL: <https://t.me/glossema/2441>.

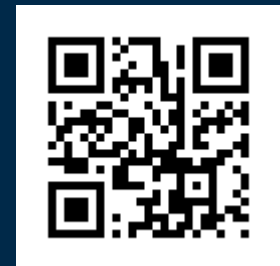

Верховний
Суд

Трохи про приватне право:
<https://t.me/glossema>

Дякую за увагу!